

серпня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ru.if.ua>.

4. *Занюк С. С.* Психологія мотивації та емоцій : навч. посібник для студентів гуманіт. факультетів ВНЗ / С. С. Занюк. – Луцьк : ред.-вид. відд. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1997. – 180 с.

5. *Луговий В. І.* Дослідницько-інноваційний потенціал вищої освіти та його актуалізація в Україні [Електронний ресурс] / В. І. Луговий // Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 7 листопада 2013 р. – Режим доступу : <http://ihed.org.ua>.

6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>.

7. *Ребрин Ю. И.* Управление качеством : учеб. пособие / Ю. И. Ребрин. – Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2004. – 174 с.

8. *Самодурова М. В.* Экономические и организационные инструменты повышения качества российского образования : автореф. дис. ... к.э.н. / М. В. Самодурова. – М. : НИЦ НОУ ВПО “Московский психолого-социальный институт”, 2001. – 31 с.

9. *Lawler E. E.* III. Motivation in work organizations / E. E. Lawler. – San Francisco : Jossey-Bass Publishers, 1994.

10. The impact of the Bologna process on academic staff in Ukraine // Higher Education Management and Policy, Volume 23/3. – OECD. – 2011 p. с.

Надійшла до редколегії 31.10.2014 р.

УДК 355.588:351.862(477)

Ю. Є. ХАРЛАМОВА

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Досліджено механізми підготовки фахівців служби цивільного захисту на прикладі європейських країн, а саме: Російської Федерації, Республіки Білорусь, Польщі, Латвії, Франції та Німеччини. Визначено складові, організацію та функціонування систем підготовки фахівців у цих країнах, які необхідно перейняти для організації системи підготовки фахівців служби цивільного захисту для України.

Ключові слова: механізми підготовки фахівців служби цивільного захисту, цивільний захист, державне управління.

Investigation the mechanisms of specialists training civil defense in case of European countries, namely Russia, Belarus Federation, Poland, Latvia, France

and Germany. Definitions, that the organization and functioning of the systems of training in these countries is that it was necessary to learn to organize training system for civil defense in Ukraine.

Key words: mechanisms of specialists training civil defense, civil defense, public administration.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України) забезпечує реалізацію державної політики у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, профілактики травматизму невиробничого характеру, а також гідрометеорологічної діяльності [1]. Роботу, яку виконують фахівці ДСНС України, складно переоцінити, бо тільки упродовж I півріччя 2014 р. в Україні зареєстровано 67 надзвичайних ситуацій (далі – НС). Унаслідок цих надзвичайних ситуацій загинуло 175 осіб (з них 18 дітей) та 306 – постраждало (з них 104 дитини). Виконання покладених на ДСНС України важливих завдань залежить перш за все від професіоналізму фахівців служби цивільного захисту [2].

Починаючи з часу становлення України як незалежної та самостійної держави й до сьогодні дослідники все частіше звертають увагу на проблеми підготовки фахівців служби цивільного захисту. Для того щоб оцінити систему підготовки фахівців для ДСНС України необхідно проаналізувати, як побудована система підготовки працівників для органів та підрозділів цивільного захисту інших країн.

У своїх роботах проблеми міжнародного досвіду торкалися Л. Жукова, А. Підгайний, В. Садковий, А. Ромін, С. Домбровська, О. Островерх та ін.

Мета статті – дослідити досвід країн світу у сфері підготовки фахівців служби цивільного захисту.

Сьогодні, як ніколи, суспільство й держава потребують підготовки кваліфікованих фахівців служби цивільного захисту. Для України досвід європейських країн щодо організації процесу підготовки фахівців служби цивільного захисту є досить цінним.

У кожній країні функціонують певні системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців даних спеціальностей, які суттєво відрізняються одна від одної. Для порівняння були вибрані абсолютно різні за своїм державним устроєм, історією та менталітетом країни, такі як Російська Федерація, Республіка Білорусь, Польща, Латвія, Франція та Німеччина.

Цими країнами у вирішенні даних питань накопичено значний досвід, створено ефективні освітні системи, які дозволяють якісно підготувати працівників до дій у надзвичайних ситуаціях.

У кожній країні по-різному організовано загальні структури, які займаються ліквідацією та попередженням надзвичайних ситуацій. Наприклад, у Росії така структура є Міністерством Російської Федерації у

справах цивільної оборони, надзвичайних ситуацій та ліквідації наслідків стихійних лих (далі – МЧС Росії). До її складу входить багато різноманітних формувань. До військово-навчальних освітніх установ відносяться: навчальні центри Федеральної протипожежної служби та вищі навчальні установи МЧС Росії. Вищі навчальні установи налічують у собі 6 вищих навчальних закладів, які випускають фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями – “бакалавр”, “спеціаліст” та “магістр”.

Освіта в Російській Федерації з Україною має однаково як багато спільного, так і багато відмінного. Основна відмінність – це те, що профільні ВНЗ Російської Федерації мають розмаїття факультетів і спеціальностей. У таких установах можна отримати профільну та непрофільну освіту. У вишах Російської Федерації можливо вивчитись за спеціальністю: управління персоналом; інформаційні технології та системи зв'язку; юриспруденція; реклама та зв'язок з громадськістю; педагогічна освіта; економіка; державне та муніципальне управління; системний аналіз та управління; прикладна математика; аеронавігація; експлуатація транспортно – технологічних машин та комплексів; інформаційні технології та системи зв'язку; мехатроніка та робототехніка; інформатика та обчислювальна техніка; інформаційні системи та технології, судова експертиза, експлуатація транспортних машин та комплексів та інші.

Університети МЧС Росії підтримують тісні зв'язки з освітніми, науково-дослідними установами та структурними підрозділами пожежно-рятувального профілю Азербайджану, Білорусії, Болгарії, Великобританії, Німеччини, Італії, Казахстану, Канади, Словаччини, США, України, Фінляндії, Франції, Швеції, Швейцарії, Чорногорії, Естонії та інших держав [5; 10].

Суттєвою відмінністю МЧС Росії від ДСНС України є те, що в них є практика резервістів. Відповідно до законодавства МЧС Росії громадяни Російської Федерації набувають статус резервістів після проходження медичного огляду, виконання нормативів з фізичної підготовки та проходження навчання за програмами підготовки рятувальників. Резервістам видається посвідчення, зразок якого затверджується комісією з атестації пошуково-рятувальних формувань і рятувальників на території міста Москви.

У Республіці Білорусь схожа структура та підготовка фахівців з Республікою Росії, проте спеціальностей там значно менше і структура освіти дещо інша. У Білорусії за профілем функціонує три ВНЗ та один ліцей для учнів 7 – 11 класів. Постановою Ради Міністрів Республіки Білорусь від 15 травня 1991 р. № 179 було створено Республіканський спеціалізований загін з проведення першочергових пожежних та аварійно-рятувальних робіт МВС Республіки Білорусь. Надалі підрозділ реорганізувалося в Державне пожежне аварійно-рятувальне установа "Республіканський загін спеціального призначення" МЧС Республіки Білорусь [7].

У Польщі система підготовки фахівців служби цивільного захисту відрізняється від Російської Федерації, Республіки Білорусь та ДСНС України. На всю країну діє лише один вищий навчальний заклад, який випускає

дипломованих фахівців у сфері цивільного захисту – це Головна Школа Пожежної Служби (далі – Школа). Вона є державною та знаходиться під керівництвом міністра внутрішніх справ. Керує Школою ректор, який при виконанні покладених на нього завдань залучається допомогою у свої двох проректорів – проректора з науки і навчання та проректора з реагування. Навчання у Школі орієнтовано для праці у двох Департаментах – Департамент пожежної безпеки та Департамент безпеки будівництва. Навчання здійснюється у двох інженерних напрямках – цивільна оборона та пожежна безпека. У Школі дуже велику увагу приділяють практичним заняттям. Кадети (курсанти) на старших курсах заступають на чергування у бойову частину. Також у Школі досить передове місце займає вивчення іноземних мов. Для цього деякі профільні лекції та заняття проводяться на англійській мові [10].

У Латвії фахівці, які працюють у Державній пожежно-рятувальній службі не мають вищої освіти, тому що тут освітню функцію за профілем здійснює Коледж пожежної безпеки та цивільного захисту Державної пожежно-рятувальної служби Міністерства внутрішніх справ Латвії [6].

У Франції працівники декількох організацій називають себе пожежними. Термін "пожежний" часто використовується таким чином, що включає всі військові і цивільні служби безпеки людей. Усі пожежні, окрім військових (Пожежна бригада Парижа (BSPP), батальйон морської бригади морської піхоти Марселя (BMPM)) – цивільні. Військові пожежні підпорядковуються міністру внутрішніх справ.

Так звані "цивільні пожежні" можуть належать до двох груп – пожежні добровольці (волонтери) та професійні пожежні.

Пожежні добровольці (Les sapeurs-pompiers volontaires SPV), якими можуть бути однаково як чоловіки так і жінки – звичайні мирні жителі Франції. Вони паралельно з роботою або навчанням, на добровільних засадах, вирішили присвятити себе ліквідації надзвичайних ситуацій та рятуванню людей. Вони регулярно проходять навчання і можуть надати будь-які види допомоги, 54 % добровольців мають вік до 35 років. За свою роботу вони отримують компенсацію у вигляді вільного часу і "пенсії", якщо їх вислуга складає понад двадцять років. Є серед пожежників – добровольців фахівці високого рівня зі званням офіцера, їх називають експертами.

Професійні пожежні (Les sapeurs pompiers-professionnels (SPP), існують за рахунок коштів місцевих органів влади. Професійні пожежні підпорядковуються Департаменту аварійно-рятувальних служб (Services départementaux d'incendie et de secours SDIS) і на національному рівні Міністерству оборони та громадянської безпеки (Direction de la défense et de la sécurité civiles (DDSC)). Професійні пожежні отримують обов'язкову початкову підготовку і безперервне навчання протягом всієї кар'єри [11].

Підготовкою офіцерського складу займається Національна школа пожежних офіцерів (ENSOSP), вона є національною державною адміністративною установою та знаходиться під контролем міністра громадської безпеки і має свою раду директорів [9].

Як бачимо, структура Департаменту аварійно-рятувальних служб Франції значно відрізняється від ДСНС України, але суттєвих відмінностей небагато. По-перше, у Франції вищий навчальний заклад випускає медичних фахівців, які можуть надати невідкладну допомогу в самому осередку надзвичайної ситуації; що є дуже актуальним, по-друге, університет займається підготовкою й добровільних пожежних, по-третє Франція активно приймає участь у всіх європейських і міжнародних заходах, тому вивчення іноземної мови там, як і в Польщі та Латвії на першому місці та, по-четверте, у Франції досить значну ланку займають добровільні пожежні формування.

У Німеччині рішення всіх проблем, пов'язаних з організацією захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного, техногенного і військового характеру, покладено на Міністерство внутрішніх справ, яке здійснює:

- координацію загальних зусиль країни в реалізації державної політики в цій сфері;

- інформаційне забезпечення керівництва країни і земель при загрозі і виникненні надзвичайних ситуацій, попередження населення про лиха;

- керівництво проведенням операцій із захисту населення, оперативне планування заходів;

- підготовку органів управління й особового складу аварійно-рятувальних та інших формувань до виконання покладених задач, а також населення до дій у випадку виникнення надзвичайних ситуацій [5].

Особливістю організаційної структури німецької системи є те, що при загальному керівництві її діяльністю, що здійснюється федеральним Міністерством внутрішніх справ, на окремих федеральних міністрів покладена відповідальність за усі види забезпечення цієї діяльності. Тому при Міністерстві внутрішніх справ створений постійний комітет з цивільної оборони, що входить до складу цього Міністерства, якому підвідомчі відділи цивільної оборони міністерств внутрішніх справ земель.

Іншою відмінною рисою організаційної структури системи захисту населення, об'єктів економіки від надзвичайних ситуацій у мирний і воєнний час від ДСНС України варто вважати створення при Міністерстві внутрішніх справ мінливо діючого штабу з ліквідації наслідків катастроф і комісії з організації захисту населення від зброї масового ураження. Штаб і комісія включаються в роботу тільки при необхідності, звичайно на прохання уряду землі, на території якої відбулася надзвичайна ситуація. До складу комітету референтів штабу входять зацікавлені міністри і представники добровольчих допоміжних організацій.

У землях відповідальність за стан цих систем несуть уряди земель. Між тим єдиної організаційної структури земельних органів, уповноважених на рішення задач у сфері попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій не існує. Уряд кожної землі на свій розсуд визначає, як організаційну структуру так і штатний розпис цих органів.

Поряд з цим у Німеччині для забезпечення оперативної свободи дій збройних сил у воєнний час створені відповідні органи управління, головними з яких є територіальні адміністративно-господарські органи військових округів. Їхній тісний зв'язок з органами державного управління організований, як і в інших країнах НАТО, практично по всьому спектру задач, що стоять перед ними. Наочним прикладом тому може служити організація оповіщення органів управління, населення і Збройних сил Німеччини при виникненні надзвичайних ситуацій різного характеру, що здійснюється національною системою оповіщення військ НАТО, що дислокуються на її території.

Що стосується сил і засобів, призначених для виконання задач захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій у мирний і воєнний час, то основною службою в Німеччині вважається Служба захисту від катастроф. До її складу входять пожежні і санітарні формування, а також федеральне керування технічної допомоги (ТХВ). Їх діяльність, оснащення, навчання, експлуатація будинків і споруджень фінансується з федерального бюджету. При цьому для посилення служби захисту населення від катастроф залучаються інші служби і формування, підготовка яких здійснюється в різних освітніх і спеціальних школах і центрах, а також організаціях системи самозахисту населення [6].

Тому варто зазначити, що в Німеччині та Франції є багато спільного в тому числі і те, що до складу Служби захисту від катастроф входять санітарні формування, які у Франції мають назву медичних фахівців.

Таким чином, аналіз систем підготовки фахівців служби цивільного захисту європейських країн дозволяє стверджувати, що створені ними системи ефективні та достатньо відрізняються одна від одної. Це і логічно, тому що система підготовки фахівців для державної служби прямо-пропорційна до організації державного устрою в цих країнах, їх економіки та політичного становища у світі. При цьому в організації та функціонуванні цих систем є те, що можна було би перейняти для організації системи підготовки фахівців служби цивільного захисту для України, а саме:

- увести більший вибір спеціальностей у профільних ВНЗ, наприклад, економіку, юриспруденцію тощо. По-перше, це розширить межі випускаючих спеціальностей та дозволить випускникам мати більший вибір вакансій для подальшої роботи, а по-друге, збільшить штат університету, що дасть змогу йому мати більше фінансування від держави та контрактних студентів (ці гроші можна віддати на поліпшення матеріально-технічної бази університетів);

- збільшити кількість практичних занять для того, щоб майбутні працівники ДСНС України могли приймати рішення в психологічно важкій атмосфері надзвичайної ситуації та мали змогу на освоєння техніки на практиці;

- покращити підготовку парамедиків, тому що рятувальник повинен не тільки якісно ліквідувати надзвичайну ситуацію, а ще й уміти надати необхідну невідкладну допомогу, якщо це знадобиться;

- збільшити кількість “резервів”; проводити у профільних університетах безкоштовні курси для людей, які хотіли б вступи до лав добровільної пожежної охорони;
- поглибити та покращити вивчення іноземних мов.

Література:

1. Про Деякі питання Державної служби України з надзвичайних ситуацій : Указ Президента України від 16.01.2014 р. / Офіційне інтернет-представництво Президента Петра Порошенка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.
2. Інформаційно-аналітична довідка про надзвичайні ситуації в Україні, що сталися впродовж I півріччя 2014 року // Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua>.
3. Коледж пожарной безопасности и гражданской защиты // Официальный сайт Государственной пожарно-спасательной службы Литвы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vugd.gov.lv>.
4. Образовательные учреждения / Министерство Российской Федерации по делам гражданской обороны, чрезвычайным ситуациям и ликвидации последствий стихийных бедствий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mchs.gov.ru>.
5. Садковий В. П. Державне управління в сфері формування освітніх стандартів підготовки фахівців цивільного захисту України : монографія / В.П. Садковий. – Х. : НУЦЗУ, КП “Міська друкарня”, 2013. – 237 с.
6. Садковий В. П. Державне управління у сфері цивільного захисту в Україні: нормативно-правовий аспект : монографія / [В. П. Садковий, А. В. Ромін, О. О. Островець, С. М. Домбровська]. – Х. : ТОВ “Оберіг”, 2013 – 190 с.
7. Учреждения образования / Министерство по чрезвычайным ситуациям Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mchs.gov.by>.
8. Федоренко В. Н. Гражданская оборона зарубежных государств. Международная организация гражданской обороны / В. Н. Федоренко // Оперативное управление мероприятиями РСЧС : сб. лекций для руководящ. сост. МЧС России. Кн.-2. – изд. 2, дополн. и перераб. ; под общ. ред. В. Ф. Мищенко. – М. : ООО “ИПП “КУНА”, 2003. – С. 275–294.
9. Activités et Spécialités Opérationnelles // Nationale Supérieure des Officiers de Sapeurs-Pompiers [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crd.ensosp.fr>.
10. Struktura wydziału // Oficjalna strona Szkoła Główna Służby Pożarniczej [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.sgsp.edu.pl/wibp>.
11. Formation // Le site officiel Pompiers.fr [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pompiers.fr>.

Надійшла до редколегії 23.10.2014 р.